

Theater Blik

Filosofisch maken

MET MEDEWERKING VAN

Renée van Schijndel

Mariëlle van Sauers

Muriel Besemer

Emmely Hansen

Kate Hoffman

en anderen

JAARGANG 1 - NR. 1
RONALD TER TELGTE

COLOFON

Uitgever: HKU Theater

Hoofdredacteur: Ronald ter Telgte

Aan dit tijdschrift werkten mee:

Muriël Besemer, Mariëlle van Sauers, Renée van Schijndel, Emmely Hansen, Kate Hoffman, Daniela Moosmann, Hans ter Telgte, Elly ter Telgte, Linde van Dorp en indirect nog vele anderen die inspiratie (on)bewust hebben gedeeld.

Jaar: 2023

Stad: Utrecht

Uitgegeven door: HKU Theater

Een woord van de redactie

Een unieke uitgave van het vakblad Theater Blik, een tijdschrift waarin per uitgave een bepaald onderwerp centraal staat. Ditmaal behandelen we het onderwerp 'filosofen als maakstrategie'. De initiatiefnemer van deze editie, Ronald ter Telgte, heeft zich hierin verdiept. Dit tijdschrift is in samenwerking met theatermakers, schrijvers, onderzoekers en andere vakmensen samengesteld.

Bij het lezen van deze uitgave zijn er een aantal punten die vooraf gelezen moeten worden om de context van het onderzoek en het thema te begrijpen. Lees eerst die onderstaande punten en blader dan door het blad in de volgorde zoals je zelf wilt.

Copyright

Alles uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden veelvoudig, opgeslagen en in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur Ronald ter Telgte. Al zou dit laatste wel leuk zijn. Deze uitgave is met grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. HKU Theater, Ronald ter Telgte noch de mede makers kunnen aansprakelijk gesteld worden als gevolg van eventuele onjuistheden en/of onvolledigheden in deze uitgave. Wel kan een ieder worden bevraagd naar de beweegredenen en visies. Ga daarom vooral het gesprek aan met deze personen. Iedere lezer wordt aangemoedigd het onderzoek voort te zetten, uit te bereiden of te weerleggen.

VOOR HET BLADEREN

Filosofie versus filosofische methodes

Filosofie of wijsbegeerte laat zich niet in één studiedomein plaatsen zoals biologie. Filosofie is meer een procesgerichte studie dan een productgerichte. In de biologie verdiept men zich in levende organisatievormen, en dat is meer een productgericht onderzoek. 'Filosofie is iets wat je doet, niet wat je bestudeert', aldus Jim Hankinson. (Anthone & Mortier, 1998, p. 21)

Bij het bestuderen van een biologisch organisme, houd je jezelf buiten beschouwing, terwijl je tijdens het filosoferen, zélf onderdeel van de handeling bent. Je kunt alleen filosoferen als je ook bereid bent je eigen gedachtes te delen.

Je zou kunnen stellen dat filosofie een methode is. Van Dale geeft als betekenis aan het woord 'methode': "een doordachte manier van handelen". (Van Dale Uitgevers, 2023)

Het is belangrijk om een onderscheid te maken tussen filosofie en filosofische methodes.

Filosofie is iets waar je over kunt leren, wat je kunt (be)studeren. Je leert over filosofen en het gedachtegoed van deze personen. Het gedachtegoed van bijvoorbeeld Nietzsche is filosofie waar je over kunt leren. Voor dit tijdschrift is filosofie niet de focus.

In dit tijdschrift ligt de focus op het filosoferen, oftewel het uitvoeren van de methode, de handeling 'filosoferen'. Renée van Schijndel (docent in filosoferen en theater) beschrijft het als volgt:

"...filosoferen is niet een vertaling van een gedachtegoed. Je moet eigen denkstappen maken. Het thema moet bevraagd blijven worden." (Schijndel, 2023) Deze handeling, het blijven bevragen, is een filosofische methode.

Muriël Besemer (Hoofd educatie Internationaal Theater Amsterdam (ITA), die tevens werkt met filosofie binnen theater) benoemt een filosofische methode als het centraal blijven stellen van je onderzoek. (Besemer, 2022)

Maakstrategie versus voorstelling

Voor dit tijdschrift ligt de focus dus op de maakstrategie van een voorstelling: de tools die je kunt inzetten om tot een voorstelling te komen. We bekijken en bevragen de mogelijkheden om filosoferen hiervoor in te zetten. Filosoferen als maakstrategie en het effect daarvan in een voorstelling zijn zeer sterk met elkaar verbonden en komen daarom beide aan bod in het tijdschrift.

Wanneer filosoferen in het maakproces van theater wordt ingezet, is de kans groot dat dit ook in de voorstelling is terug te zien. Wanneer je bijvoorbeeld bewegingsimprovisatie gebruikt, is de kans groot dat beweging ook terug te zien is in de voorstelling.

De vragen die je jezelf stelt bij het maken van de voorstelling, speel je ook door naar het publiek. Daarmee wordt bedoeld dat het thema dat behandeld wordt tijdens het filosoferen, een plek krijgt in de voorstelling. Dit thema laat je zien aan het publiek waarmee je hen indirect ook dezelfde vragen voorlegt. (Besemer, 2022).

Wanneer je geïnteresseerd bent over wanneer iets een 'filosofische voorstelling' is, kun je doorbladeren naar: "Een filosofische voorstelling..." een briefwisseling met Renée van Schijndel.

Waarom een tijdschrift?

Het onderzoek is hier vormgegeven als tijdschrift om de meerstemmigheid van het onderzoeksthema te bekrachtigen. Filosoferen doe je namelijk niet alleen, maar met elkaar. In je eentje blijf je alleen in je eigen gedachtes zitten. Daarom zijn verschillende perspectieven essentieel om het onderzoek werkelijk voort te blijven zetten. In dit tijdschrift krijg je verschillende perspectieven van verschillende mensen te zien op hetzelfde onderwerp.

Daarom het advies: ga er in mee, zet je er tegen af maar boven alles, blijf alles bevragen!

Een eerste blik

EEN BEVRAGEND AFSTUDEERPROJECT RONALD TER TELGTE

"Blijf bewegen maar houd altijd contact met elkaar, afstoten en aantrekken, snel, langzaam." Vol bewondering kijk ik naar de aanwijzingen die gegeven worden. De spelers laten al bewegend een scène ontstaan. Wanneer ik de vloer op ga, krijg ik te horen: "Je zit teveel in je hoofd".

De afgelopen jaren heb ik hard gewerkt om meer uit het hoofd te stappen. Oefening baart kunst en langzaam kan ik meer en meer mijn hoofd loslaten. Als maker zal ik niet snel beweging kiezen als startpunt. Ik hou er namelijk van om met elkaar te overleggen, uit te proberen en dat weer te bespreken.

In het derde jaar van mijn opleiding (Theatre & Education aan de HKU) liep ik stage bij Het Nationale Theater. Daar ontdekte ik hoe filosoferen ingezet kan worden om een onderwerp van een voorstelling uit te diepen. Dit wordt gedaan met jongeren en volwassenen en wordt gebruikt als basis voor het educatiemateriaal dat ze maken.

De basisprincipes van het filosofisch gesprek heb ik daar geleerd. In dit tijdschrift komen verschillende principes naar voren. Deze filosofische invalshoek was compleet nieuw voor me, maar ik voelde me er direct in thuis. Dit filosoferen wil ik integreren in mijn maakproces van een voorstelling!

In deze uitgave van Theater Blik heb ik me (in samenwerking met collega's uit het werkveld) verdiept hoe ik filosoferen kan inzetten tijdens het maakproces van een voorstelling.

Hiermee hoop ik mijn kracht (meer mentaal gericht) in te zetten tijdens mijn maakprocessen. Hopelijk dat jij met deze werkwijze uit de voeten kunt of een eigen variant ervan kunt maken. Deze "hoofdige" aanvliegroute wordt dusdanig praktisch dat het niet bij stilzitten en praten blijft.

Hoe kan filosoferen worden ingezet tijdens het maakproces van een voorstelling?

Veel weet ik niet over filosofie maar van filosoferen krijg ik altijd energie en ideeën. Door filosoferen te koppelen aan theatermaken kan in mijn optiek van waarde zijn; een waarde waarvan ik hoop dat andere theatermakers er ook gebruik van kunnen maken. Vandaar ook de praktische handvaten (How To's). Deze zijn door het hele tijdschrift te vinden.

Mijn doel was om een aantal handvaten te ontwikkelen die je voor ieder maakproces kunt inzetten. Daarnaast kun je zelf als maker beslissen wanneer je welke tools inzet. De basis van deze methode is het filosofische gesprek. Vandaar ook de bovenstaande centrale vraag met de bijhorende deelvragen hieronder:

1. Welke vormen van filosofische gesprekken zijn er?

2. Wat zijn de functies van filosoferen?

3. Op welke manier wordt filosoferen binnen theater op dit moment ingezet?

4. Welke handvaten kun je inzetten tijdens het maakproces?

Beste lezer, collega theatermaker en -docent, al jaren in het werkveld of nog in opleiding,

Hopelijk spoort dit tijdschrift je aan om zelf op onderzoek uit te gaan. Wat werkt voor jou en wat niet? Als het goed is, zijn filosoferen en theatermaken dichter bij elkaar komen te staan door de praktische handvaten. Wellicht pik je een aantal How To's uit dit tijdschrift. Ik moedig je aan je eigen opdrachten te creëren. Bouw verder op de aanzet die dit tijdschrift je geeft.

Als laatste, vraag ik je: blijf onderzoeken en bevragen. Zo ontstaan de mooiste dingen!

De groene cursieve teksten: Dit zijn teksten waar ik reageer op andermans werk of een reflectie geef vanuit mezelf.

INHOUD

- 02** Voor het bladeren
- 04** Een eerste blik
- 07** Inhoud
- 09** Theoretische Blik
- 14,20,30,35** How To's
Concrete opdrachten
- 15** Interview
Met Muriël Besemer
- 18** Educatie & Maakprocessen
Filosoferen in educatie en maken
- 19** Mijn mijn, is mijn mijn
Een reflectie op 'Onder de grond zeggen we geen goedemorgen'.
- 21** De bevragende maker
Een poëtische reactie
- 22,26,29** Mag ik wat vragen?
Een Whatsappgesprek met 'filosoferen'
- 23** Toetsing in de praktijk
De ervaring met de How To's
- 27** Kan je een appel eten?
Column door Mariëlle van Sauers
- 31** Een filosofische voorstelling...
Een briefwisseling met Renée van Schijndel
- 34** Een filosofische reis
Getekend door van Emmely Hansen
- 36** Epiloog
- 38** Bibliografie

Mag ik wat vragen?

Een Whatsappgesprek met 'filosofen'gebaseerd op werkelijke whatsappgesprekken met Kate Hoffman

22

Een filosofische voorstelling...

Een briefwisseling met Renée van Schijndel over filosofisch theater. Met een pleidooi om iedereen aan te moedigen filosoferen te gebruiken voor je maakprocessen.

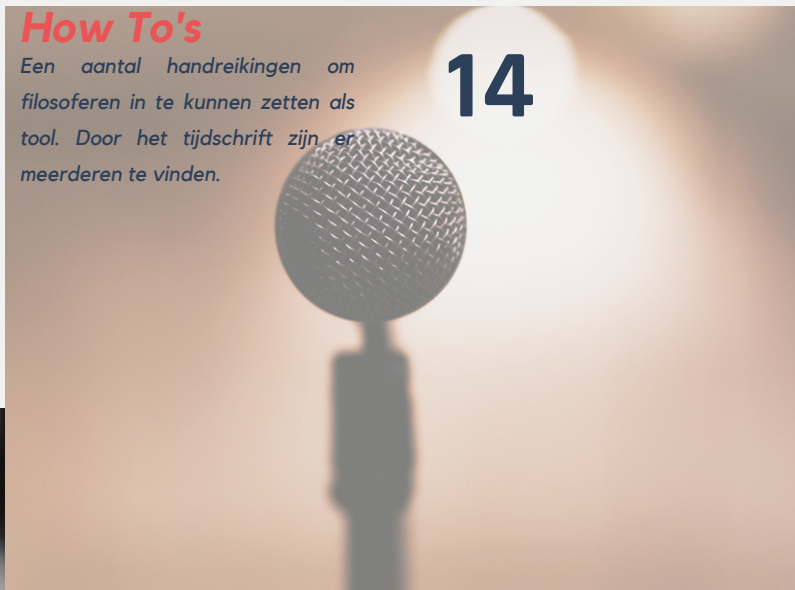
31

How To's

Een aantal handreikingen om filosoferen in te kunnen zetten als tool. Door het tijdschrift zijn er meerdere te vinden.

14

Kan je een appel eten?

Een column geschreven door Mariëlle van Sauers naar aanleiding van een voorstelling waarin gefilosofeerd werd.

27

THEORETISCHE BLIK

De filosofische methode "het Socratisch gesprek" is de grondslag van vele varianten die zijn ontwikkeld. Om het behapbaar te houden, is gekozen om in dit tijdschrift ook deze Socratische methode als basis te nemen.

Het Socratisch gesprek

"Een socratisch gesprek is een gemeenschappelijk gesprek waarin we onderzoeken wat we denken en waarom. De socratische gespreksbenadering houdt in dat gesprekspartners hun oordeel uit stellen en nauwkeurig luisteren naar elkaar." (Het Socratisch Gesprek, 2023)

Het socratisch gesprek kent zijn afkomst uit de Griekse geschiedenis. Filosofen bedreven wetenschap door middel van het filosofische gesprek.

"Socrates en Plato, maar ook andere filosofen uit die tijd, zoals Aristoteles en Protagoras, bedreven wetenschap via het voeren van gesprekken. Hun allerbelangrijkste streven was het zoeken naar antwoorden op de vraag naar het goede leven: 'Hoe kan ik goed handelen?'" (van Paridon, 2017, p. 10)

Deze eeuwenoude methodiek is nu in vele communicatiemethodieken terug te vinden zoals NLP (neuro linguïstisch programmeren), dialoogvoeringen en coachingstechnieken.

Door middel van gespreksregels kan het socratisch gesprek 'nieuw denken' doen ontwikkelen. Door het gesprek word je uitgenodigd om te gaan reflecteren op je eigen handelen. Vastgeroeste meningen worden losgelaten waardoor nieuwe gedachtes of zienswijzen toegelaten kunnen worden.

Deze gespreksmethodiek valt of staat met regels die nageleefd moeten worden.

De eerste regel is: Je eigen oordeel uitstellen. Ieders vraag en antwoord mag er zijn. Een direct oordeel mag niet naar voren komen. (Het Socratisch Gesprek, 2023)

Onigheid kan tijdens het gesprek nog steeds bestaan, zolang meerdere antwoorden naast elkaar mogen bestaan. Je moet bereid zijn jezelf uit te leggen, je eigen zienswijze te onderzoeken met de groep.

De specifieke verdere regels kun je vinden op de website "hetfilosofischgesprek.nl"

Wat ik jammer vind bij deze methodiek: het blijft bij een gesprek. In de methode van Elke Wiss (zie pagina 12), die afgeleid is van deze klassieke methode, wordt het gesprek actiever gemaakt door opdrachten. In mijn optiek moet het gesprek omgezet worden naar actieve handelingen. Pas dan kan je filosoferen gebruiken om theater mee te maken.

Filosoferen met kinderen

Richard Anthone en Freddy Mortier schreven het boek "Socrates op de speelplaats". Het boek is een inleiding op de praktijk van het filosoferen met kinderen en jongeren. Het boek heeft als doel een leidraad en hulp te zijn voor iedereen die wil filosoferen met deze doelgroep.

Een boek dat lastig te verkrijgen is, dus mocht je interesse hebben om de complete inhoud van dit boek te lezen, zal je de tweedehands kringen of bibliotheken moeten bezoeken.

Ik vond met name de pedagogische lijn die in het boek aan bod komt, interessant. Dus dit onderdeel is uitgelicht met de focus op de rol van de gespreksleider.

De schrijvers benoemen een drietal kenmerken van de filosofische aanpak. Ze zeggen dat filosoferen iets is dat je doet, niet iets dat je bestudeert. Dit halen ze uit een uitspraak van Jim Hamkinson, schrijver van het boek "Bluff your way in philosophy". (Richard Anthone, 1998)

1. Bereid zijn om eigen formuleringen van vragen, antwoorden en argumenten kritisch in vraag te stellen.
2. Ga rationeel te werk, formuleringen van vragen moeten afhangen van denkstappen die principieel aanvaardbaar zijn. Dus geen oncontroleerbare overtuigingen.
3. De gerichtheid op de ultieme vraag. Een vraag naar het hoe, waartoe, waarom en waardoor. (Anthone & Mortier, 1998, p. 21)

Wanneer men zich niet het aan deze drie pijlers houdt, komt het filosofisch gesprek in gevaar. Het filosofische aspect van het gesprek valt dan weg. Wanneer iemand geen redentatie wil of kan geven, is dit niet relevant voor het filosofisch gesprek. Je wilt immers overtuigingen hebben, om ze te kunnen bevragen.

De vraag 'Wat is macht?' bijvoorbeeld voldoet niet aan de zogenoemde ultieme vraag. In deze vraagstelling mist een hoe, waartoe, waarom of waardoor. De vraag 'Waardoor is er macht?' is een vraag die wel voldoet aan de ultieme vraag.

Zelf zou ik deze derde pijler iets willen toespitsen. Om een gesprek op te starten, wil je niet een te grote filosofische vraag. Je moet de vraag compact houden. 'Waardoor is er macht' is een grote vraag. Je kan niet direct een antwoord bedenken. 'Op welk moment van afgelopen week, voelde jij je machtig?' Hiermee maak je de vraag persoonlijk en heel compact. Vanuit deze vraag kan het gesprek ontstaan en onderzoek je de onderliggende vraag 'waardoor is er macht'.

Voor dit onderzoek is de rol van de begeleider belangrijk. Als theatermaker moet je immers de groep begeleiden in de filosofische werkwijze. Voor een begeleider is de socratische houding essentieel.

Deze houding is afgeleid van Socrates:

- De houding van het niet-weten.
- Het afwijzen van de typische leraarsrol als consequentie daarvan.

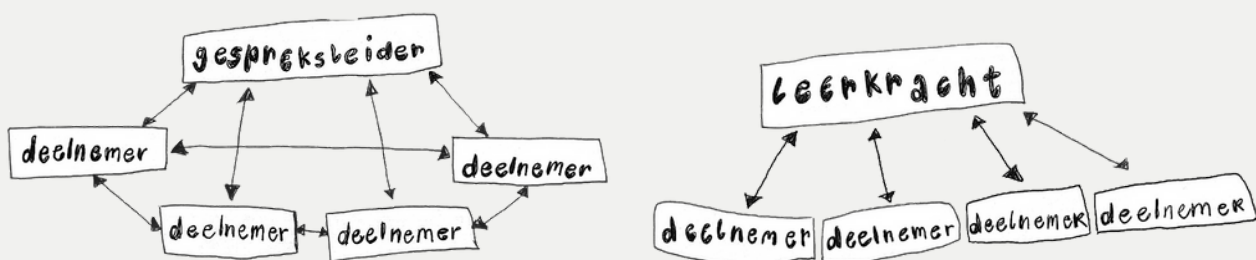
Het klassieke beeld van de docent is gebaseerd op degene die alles weet. De docent is er om kennis door te geven aan diegene die het niet weten. (Richard Anthone, 1998)

Bij het filosoferen is het belangrijk dat de begeleider niet de "wetende" rol aanneemt. Inzichten die je als deelnemer kunt ervaren tijdens een filosofisch gesprek, kun je niet afdwingen. De begeleider moet ruimte geven aan de deelnemers. Ze mogen zelf gaan ontdekken. Als gespreksleider begeleid je het gesprek, maar je geeft geen antwoorden. De deelnemers zijn geen ontvangers van kennis vanuit de docent, maar moeten actief deelnemen en verantwoordelijkheid nemen over het gesprek. Het beeld hieronder geeft het verschil weer. (Richard Anthone, 1998)

Als gespreksleider help je mee het gesprek structuur te geven en je vraagt door. De houding van 'niet-weten' is hierbij essentieel. (Richard Anthone, 1998) Het 'niet-weten' is:

Interesse tonen en doorvragen naar de gedachtesgangen van de deelnemers. Als leerkracht (de klassieke leerkracht) is er geen onderlinge verbinding tussen de deelnemers. De docent is de alwetende die informatie geeft.

Anthone en Mortier benoemen een link tussen de rol van regisseur en gespreksleider. Net als een gespreksleider bij het filosoferen moet een regisseur zich afzijdig houden. Er moet een balans zijn tussen bepalen wat er moet gebeuren en de acteurs zelf laten ontdekken. De regisseur stimuleert, net als de gespreksleider, acteurs te gaan ontdekken doormiddel van hun spel. (Richard Anthone, 1998)

Vershil tussen leerkracht en gespreksleider (Richard Anthone, 1998) getekend door Emmely Hansen

Zoals eerder benoemd is het boek al redelijk oud (1998). Zelf merk ik dat de verdeling tussen de leerkracht en begeleider een minder harde scheiding is binnen het huidige onderwijs. Als ik kijk naar mijn eigen rol als theaterdocent, sta ik veel meer in de rol van begeleider dan die van de leerkracht. Binnen andere vakken in het onderwijs is de begeleidingsrol nog veel minder gebruikelijk. Toch zie ik meer en meer scholen waar leerkrachten met de leerlingen op onderzoek uitgaan. Ze laten het klassiek zenden van leerstof een beetje los.

Voor mij is de begeleidende houding, essentieel. Openstaan voor het onderzoek en dit centraal stellen geeft ruimte om je creatieve denkvermogen en je kritische denkvermogen aan te zetten. Op school krijg je te horen hoe het zit, het bevragen wordt niet getolereerd. Langzaam verdwijnt de creativiteit van het bevragen. Binnen mijn eigen lessen en maakprocessen staan juist deze twee denkvermogens hoog in het vaandel. Om een voorstelling te ontwikkelen moet je nieuwsgierig zijn en blijven bevragen. Wanneer je als regisseur de besproken gespreksleider houding aan kunt nemen, zet je al een belangrijke stap om filosoferen te integreren in je maakproces.

Filosoferen aan de hand van verhalen

Elke Wiss, schrijfster van het boek "En ze filosofeerden nog lang en gelukkig", heeft een stappenplan ontwikkeld hoe je met behulp van korte verhalen, een filosofisch gesprek kunt voeren. Daarnaast koppelt ze ook creatieve opdrachten aan deze gesprekken.

Elke Wiss benoemt als "filosoferen" al: "Filosoferen is ergens gedisciplineerd en gestructureerd over nadenken, met als doel: wijzer worden. Nieuwe inzichten en perspectieven verkennen en opdoen." (Wiss, 2021, p. 30)

Filosoferen kan gestart worden vanuit vele startpunten. Denk hierbij aan: een schilderij, muziekstuk of voorwerp maar ook een filosofische vraag of idee.

Het startpunt benoemt Elke Wiss een "denkprikkel". In haar boek gebruikt ze verhalen als 'denkprikkel'. Verhalen zijn toegankelijk, geven kaders en stimuleren creativiteit.

Kaders bij een filosofisch gesprek helpen om niet te eindigen in een uitwisseling van particuliere ervaringen zoals persoonlijke anekdotes. Hiermee valt elkaar bevragen vaak weg en krijg je geen diepgang in het onderzoek. (Wiss, 2021)

"Door vanuit een fictief verhaal te vertrekken, creëer je afstand tussen jezelf en de onderwerpen waarover je wilt filosoferen. Zo worden grote thema's luchtiger en laagdrempeliger." (Wiss, 2021, p. 40)

Denkprikkel: Het startpunt van waaruit je filosofeert, zoals een kort verhaal.

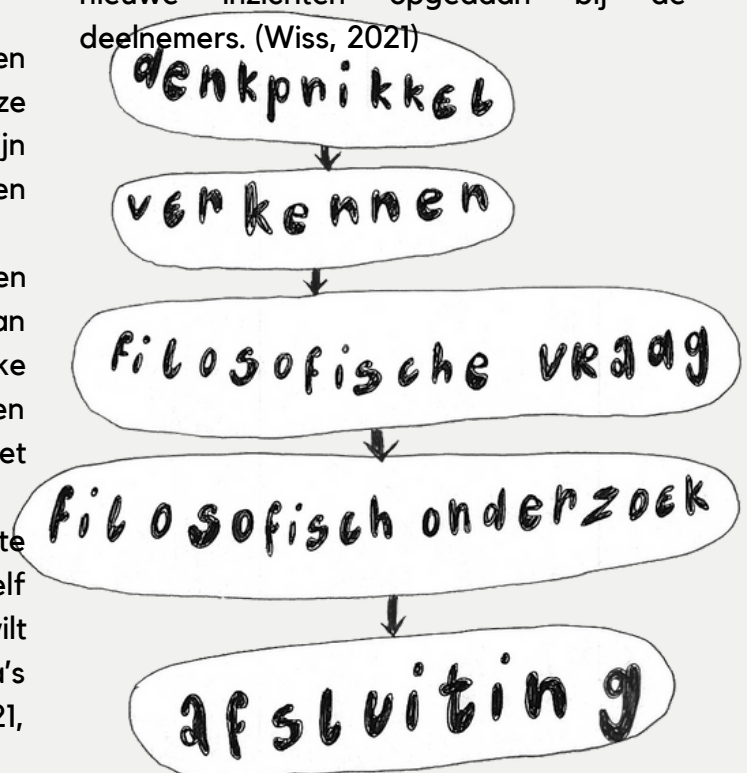
Verkennen: Onderzoek uit de prikkel, waarom wel en/of niet dit onderzoek. In deze fase verken je je subjectieve en primaire ideeën.

Filosofische vraag: Formuleer een vraag waarover je kunt filosoferen. Je moet hier een oordeel gaan vellen over een personage of situatie uit de denkprikkel. Een voorbeeld van zo een vraag: "Is het meisje uit het verhaal ijdel?" De filosofische vraag die daaruit geformuleerd kan worden: "Is het erg om ijdel te zijn?"

Een filosofische vraag zijn algemeen van aard en omvatten meerdere begrippen die je kunt onderzoeken.

Filosofisch onderzoek: Het verhaal (denkprikkel) geeft houvast om op terug te vallen in het gesprek.

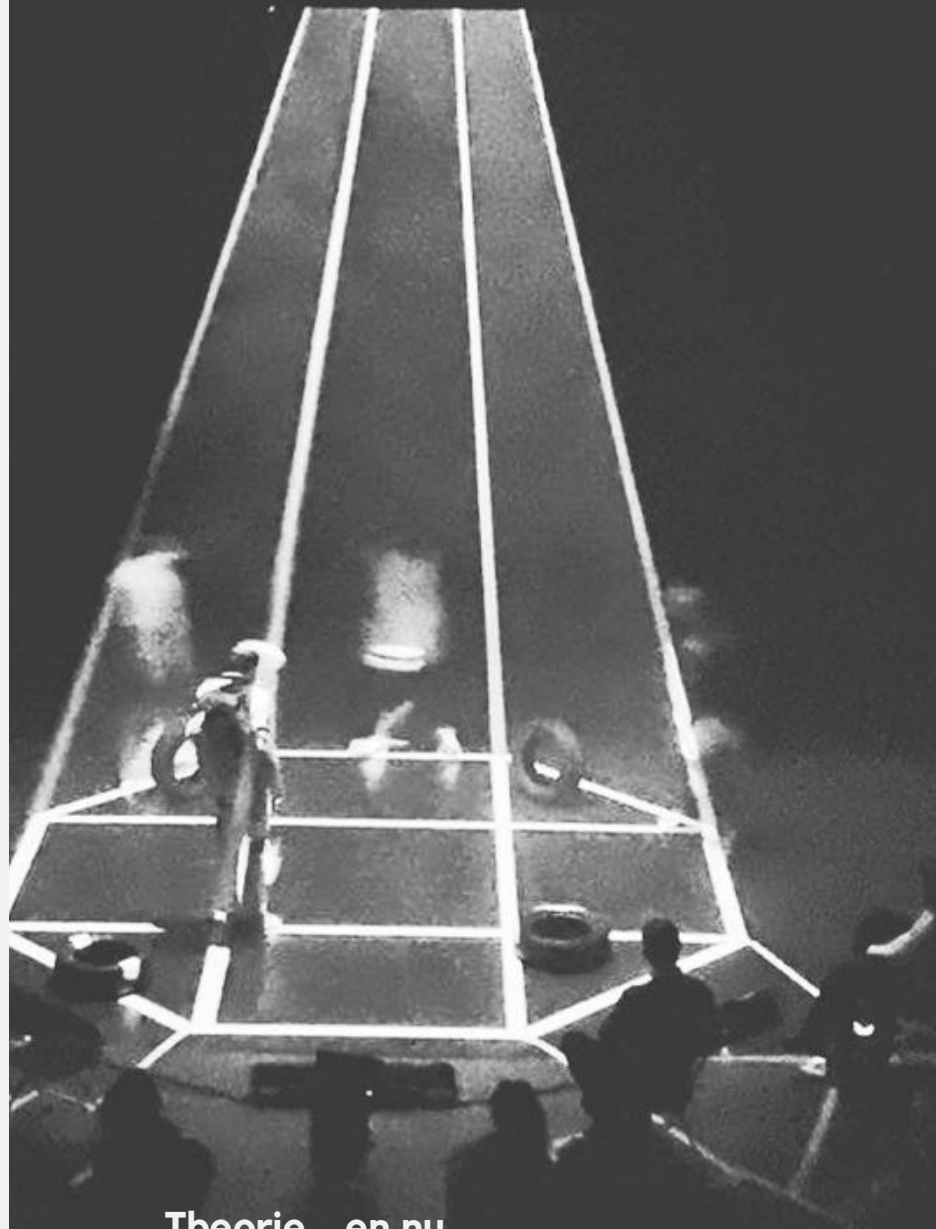
Afsluiting: Uit het onderzoek hoeft geen antwoord te komen, een kleine reflectieronde over het gesprek is afdoende voor de afsluiting. Er zijn wellicht nieuwe inzichten opgedaan bij de deelnemers. (Wiss, 2021)

Stappenplan getekend door Emmely Hansen (Wiss, 2021)

Het boek van Elke Wiss is uitgegeven in 2021, dus redelijk recent en nog verkrijgbaar mocht je je meer willen verdiepen in de werkwijze die Elke Wiss heeft uitgeschreven.

Volgens Elke Wiss kun je de ervaring uit het gesprek meenemen de werkvloer op. Voor ons zou dat dan de theaterwerkvloer zijn. Zelf heb ik dit ervaren bij de filosofische gesprekken voorafgaande aan een maakproces van mijn voorstelling. Enerzijds wordt het thema van de voorstelling uitgediept maar ook werden meningen over het thema verbreed en vernieuwd. Als speler en maker neem je dit mee in de rest van het proces. Vanuit die gesprekken zijn teksten ontstaan die in de voorstelling zijn gekomen. Deze zouden waarschijnlijk van andere aard zijn geweest zonder het voorafgaande gesprek.

Theorie... en nu...

Voor een basisachtergrond over filosoferen is de bovenstaande informatie fijn. Er mist echter in ieder van deze theorieën en boeken een vertaalslag naar de vloer. Hoe gebruik je filosoferen op de theatervloer? Elke Wiss komt nog het meest dichtbij met de creatieve opdrachten die ze noemt. Met deze basis kan verder gewerkt worden. In het werkveld zijn al verschillende mensen bezig met filosoferen en theater. Blader lekker door naar een deel dat je aanspreekt.

HOW TO'S

Hoe het maken met filosoferen om te zetten in de praktijk? Hoe los te komen van in een cirkel zitten en te filosoferen? Hoe kan je daadwerkelijk het filosofisch onderzoek in de praktijk brengen, de vloer op? How To?

In het tijdschrift zijn verschillende How To's te vinden. Dit zijn geen gouden regels, volg deze niet op de letter nauwkeurig. Pak eruit wat je interessant vindt, pas ze aan zodat ze werken voor jou en je doelgroep. Een opzetje om uiteindelijk zelf handen en voeten te geven aan het maken vanuit en met filosoferen.

How To

Speech, speech, speech

Laat iedereen een tekst schrijven vanuit een startvraag als startpunt, na het schrijven kan deze ook getheatraliseerd worden

Bijvoorbeeld: Kun je winnend verliezen?

**deze opdracht kan vanuit personage maar ook vanuit de speler geschreven worden. Zit daar dan verschil in?*

Toelichting

In plaats van het gesprek, kun je ook gaan schrijven vanuit een filosofische vraag. Deze moet wel concreet genoeg zijn dat je hierop kunt reageren. Bijvoorbeeld: kun je winnend verliezen?

Dit kun je vanuit jezelf gaan schrijven en achteraf met elkaar bespreken. Interessant is om deze tekst vervolgens te ensceneren. De zojuist geschreven tekst kan als basis genomen worden. Wat zou er gebeuren als deze tekst gebruikt wordt in een sportinterview? Of een speech van een president?

Je kunt ook direct vanuit personage gaan schrijven, dit is wel iets lastiger omdat het verder van jezelf weg staat.

EEN INTERVIEW MET *Muriël Besemer*

“HET ONDERZOEK ALTIJD CENTRAAL ZETTEN”

Al dolend door de gangen en achterdeurtjes waar ITA (Internationaal Theater Amsterdam) is gehuisvest, sta ik opeens weer in het trappenhuis van de foyer. In één van deze foyers zal de repetitie plaatsvinden. Muriël Besemer zit in de laatste fase van het maakproces van "Medea is een man bij mij in de buurt", een voorstelling waar vele filosofische vragen de revue passeren. Ik ben benieuwd hoe Muriël tegen haar maakprocessen aankijkt in relatie met filosoferen.

Muriël Besemer, hoofd ITA Academy en werkt veel vanuit filosoferen met jongeren.

Wat is filosoferen voor jou?

Het proces van nadenken. Oftewel, het onderzoek doen naar gedachtes die je nog niet kent, betekenissen onderzoeken, taal ontrafelen of uitdiepen. Een methode voor dit proces is het socratisch gesprek. De socratische gespreksleider probeert eigenlijk je gedachteproces vast te pakken door het stellen van vragen en daar vervolgens ook antwoorden op te verwachten. De zoektocht bij die antwoorden: Is datgene wat je zegt ook begrijpelijk voor een ander?

In zo'n gesprek duw en verleid je iemand uit eigen denkronddjes te stappen. Uit je denkronddje geduwd worden is helemaal niet per se wat wij willen als mensen. Dat kan ongemakkelijk voelen of in eerste instantie 'onveilig'. Maar in basis is het alleen een vraag stellen en een antwoord verwachten.

Als er dan antwoorden als, 'eh, ja weet ik niet', of 'misschien', naar voren komen, dan ga je als gespreksleider doorvragen omdat je antwoorden zoekt. Je wilt dat mensen uitspraken doen.

Ronald: Je gaat een beetje porren?

Muriël: Porren is alweer een beetje negatief. Daar moet je heel erg voor uitkijken, juist als je over dit soort dingen praat. Wat zijn de woorden die je gebruikt en wat bedoel je daarmee. Dus porren klinkt negatief. Terwijl je gewoon vraagt iemand een uitspraak te doen op een vraag die je stelt.

Bijvoorbeeld

"Wil je met me trouwen, ja of nee?"

"Misschien... weet ik niet... want..." Dat is allemaal geen antwoord. Je kunt best nu "ja" zeggen en daar een nachtje over slapen en morgen bij me terugkomen en zeggen: "Ik heb daar nog eens over geslapen maar wil eigenlijk liever niet meer trouwen met je."

"Ah oké, waarom is dat dan?"

Dus het is niet dat je gegeven antwoord als waarheid, met tien gouden spijkers, op de kerkdeur wordt genageld. Dat is natuurlijk wat wij allemaal, als mensen, wel denken. Als je iets zegt, dan is het zo, dan kan het tegen je worden gebruikt. Dat is dan wat je écht denkt.

Je kunt toch gewoon onderzoek doen? Maar om een onderzoek te kunnen doen, moet je wel een stelling innemen om vervolgens die stelling in het midden te kunnen leggen en met elkaar te kunnen onderzoeken. Door te bevragen: Klopt dat?

In Muriëls antwoord zie je de socratische werkwijze die ook benoemd is in 'Theoretische Blik'. De antwoorden van de deelnemers bevragen is voor Muriël uiterst belangrijk in deze methode. Daarnaast is de woordkeuze ook een essentieel iets, dat je bewust bent van wat en hoe je iets zegt. Hierin kun je merken dat Muriël haar rol als begeleider serieus neemt, ze vraagt door en vult niet in zoals de klassieke docent het zou doen. Dit verwijst naar de rollen die besproken worden in de pedagogiek, besproken in Theoretische Blik. (Anthone & Mortier, 1998)

Hoe zet je filosoferen in tijdens je maakprocessen?

Nou, kijk... Je zou kunnen stellen (vind ik) dat filosoferen en een maakproces precies hetzelfde zijn.

Het "doing" filosofie is voor mij precies hetzelfde als een maakproces.

Je bent met een groep mensen een onderzoek aan het doen waarvan je de uitkomst niet kent. Dat is voor mij een voorstelling of een lesontwerp ook. Dat maakt niet uit, het is voor mij allemaal vanuit hetzelfde gedachtegoed. Dus ik denk dat die hokjes niet zozeer bestaan.

Bij een voorstelling werk je toe naar een uitkomst die vast staat en herhaalbaar is. Op een gegeven moment moet je kunnen zeggen, zo is het en zo gaan we spelen.

Ik vind het dan fijn dat bij mijn voorstellingen een filosofisch nagesprek plaatsvindt als onderdeel van het geheel.

Uiteindelijk is de voorstelling voor mij niet de uitkomst, de uitkomst is wat er vervolgens met het publiek gebeurt. Dat is voor mij de uitkomst van kunst.

Voor mij als kunstenaar, is mijn kunstproduct nooit de uitkomst, dat is wat er vervolgens ontstaat aan beweging, communicatie en gedachte in de wereld.

Hoe Muriël haar stelling inneemt dat filosoferen en een maakproces hetzelfde zijn, zet me aan het denken. Ben ik het daarmee eens? Ik denk namelijk dat dit hetzelfde zou kunnen zijn, zeker wanneer ik Muriël zo hoor praten en haar stelling onderbouwt. Ik denk zelf dat het product waar naartoe gewerkt wordt, altijd de voorstelling is. Muriël zet hiervoor filosoferen in als maakstrategie. De uitkomst van het onderzoek zit naar mijn idee deels in het product (de voorstelling) en deels in het effect van het onderzoek op het publiek. Het concrete materiaal dat verzameld is, dient als product voor de voorstelling. De vraagstelling die aan het publiek wordt voorgelegd, is het effect van het filosofisch onderzoek.

Hoe breng je het filosoferen de vloer op?

Als je vanuit een thematiek gaat maken, is voor mij filosoferen net zo nuttig om informatie en materiaal uit te herhalen als een improvisatie opdracht op de vloer.

Je hebt bijvoorbeeld een filosofisch gesprek gedaan en je zegt als afronding: Zijn er nieuwe gedachtes opgekomen of heb je iets gehoord wat je meeneemt?

Wat je hier uithaalt, kan een begin zijn van het schrijven van een gedicht of het maken van een scène.

Zoals Muriël dit omzet naar het schrijven van een gedicht of het maken van een scène, zo gebruikt Elke Wiss de uitkomst in verschillende creatieve opdrachten die ze benoemt in haar boek (En ze filosofeerde nog lang en gelukkig). (Wiss, 2021)

Filosoferen kan ook werken om te coachen op spelintentie, voornamelijk bij ongetrainde spelers. Met technische aanwijzingen, blijft het spel vaak statisch. "ga daar staan en iets harder praten", daar zijn de meeste ongetrainde spelers niet mee geholpen.

Je kunt dan Stanislavski aanhangen en zeggen, "denk terug aan je jeugd" maar een filosofisch gesprek is daar ook heel interessant daarvoor.

De kern is: Zet altijd je onderzoek centraal! – Muriël Besemer
(Besemer, 2022)

Voorbeeld

Als je 'to be or not to be' moet spelen, hoe moet je dat doen? Koppel dat aan een filosofisch gesprek met een themavraag (overkoepelende vraag) "Hoe besta je?". Hier destilleer je een aantal kleinere vragen uit die het gesprek kunnen starten (startvraag). Vanuit dit gesprek kan je in het maakproces terugverwijzen naar het gekoppelde gesprek. Als speler heb je dan een houvast om op terug te vallen. De meeste mensen vragen zich niet dagelijks af hoe het leven in elkaar zit.

Ja, ik weet niet of het dan filosofisch maken is...

De "Hi Ha Ho" Warming-up of de vele varianten, allemaal superleuke warming up's. In dit soort warming-ups mis ik de betekenis van de oefening. Anders dan een soort saamhorigheid dat de oefening oproept. Maar wat nou als je het inhoudelijk gaat maken?

Dat je de woorden die je zegt, Hi, Ha en Ho, verandert naar iets inhoudelijks, gekoppeld aan de voorstelling.

Dat is in basis niet filosofisch maar het gaat wel om het onderzoek inhoudelijk maken. Alles staat in dienst van het onderzoek.

Dit laatste is in mijn ogen de essentie voor Muriël haar werkwijze. Het onderzoek moet voor haar altijd centraal staan. Dus ook een warming-up. Een warming-up mag leuk zijn en saamhorigheid opwekken maar heeft ook een betekenis in dienst van het onderzoek. Het onderzoek is dan het thema van de voorstelling. Eigenlijk zou je kunnen stellen dat het onderzoek (het filosoferen) haar rode draad is in de maakprocessen.

EDUCATIE & MAAKPROCESSEN

Renée van Schijndel geeft les in het voeren van filosofische gesprekken. Daarnaast gebruikt ze filosofische gesprekken bij het maken van voorstellingen met haar examenklassen. In hoeverre zitten daar overeenkomsten in en wat zijn de verschillen. Scherper geformuleerd: wat is de functie van filosoferen in deze twee verschillende settings.

Renée geeft de onderstaande stappen aan als haar werkmethode tijdens het filosoferen.

De stimulus is een bron waar een filosofisch concept in zit verwerkt. Dit kan van alles zijn om het thema van het gesprek te introduceren. Van een boek, een foto, een spel of iets anders waaruit vragen naar voren komen. De gekozen vraag is de grondlegger van het gesprek. Deze vraag wordt besproken en weer bevestigd. Vanuit dit gesprek komt uiteindelijk een reflectie op de stimulus.

In de reflectie zit het onderscheid tussen het lesgeven en het maken, aldus Renée.

Binnen een lessituatie zit de reflectie in het gesprek. Er wordt besproken hoe je het filosofisch gesprek hebt gevoerd. De reflectie is tweevoudig:

1: Er wordt gereflecteerd over het thema in de vorm van een tekening, schrijven van een tekst of een kort nagesprek.

2: Er wordt gereflecteerd op de gespreksvaardigheden. Denk aan: Hoe is het doorvragen gegaan? Lukte het om je gedachten concreet te verwoorden.

De les focust zich op het leren filosoferen. In een makende context is de reflectie een theatrale handeling. De deelnemers worden de vloer op gestuurd met het zojuist gevoerde gesprek in gedachte. Vanuit deze gedachte worden scènes gemaakt. (Schijndel, 2023)

Voorbeeld

Na een gesprek over wat waarheid is, wordt de koppeling gelegd naar de voorstelling. Een voorstelling over mijnwerkers. De mijn gaat sluiten, bij de laatste werkdag besluit een deel van de mijnwerkers niet meer terug naar boven te gaan.

Het gesprek heeft input geleverd waarmee de spelers het onderzoek over "wat is waarheid" door kunnen zetten, vanuit hun personage. Wat is waarheid voor mij als personage, de mijnwerker die wel of niet terug gaat. De reflectie van het gesprek wordt op de vloer gedaan.

(Een fictief voorbeeld, losjes gebaseerd op een onderzoek dat Renée van Schijndel heeft gedaan met haar leerlingen) (Schijndel, 2023) Lees 'Mijn mijn, is mijn mijn' voor meer achtergrond over de voorstelling.

De stappen die Renée van Schijndel benoemt zijn te vergelijken met de stappen die Elke Wiss in haar boek benoemt. (Wiss, 2021) Het verschil is dat Renée van Schijndel een onderscheid maakt in de reflectie afhankelijk van de situatie; een lessituatie of een maaksituatie. Ik vind het een mooie combinatie die Renée heeft in haar werkwijze. Enerzijds leert ze het filosoferen aan en anderzijds wordt dit in een andere les praktisch gemaakt. Hiermee introduceer je de werkwijze door het filosofisch gesprek te oefenen. Vervolgens kan deze basis gepakt worden om uiteindelijk een voorstelling te maken. Als ik bij mezelf kijk, start ik ook eerst met een gesprek en uitleg wat filosoferen is. Vervolgens kunnen stappen gemaakt worden in het maken van scènes. De vraag die bij me opkomt: Moet je eerst met je spelers het filosofisch gesprek aangaan alvorens dit naar de vloer te trekken?

Mijn mijn, is mijn mijn

Een reflectie op de voorstelling 'Onder de grond zeggen we geen goedemorgen'.

Gemaakt door leerlingen van het Arte College te Almere, begeleid door theater en filosofie docent Renée van Schijndel.

De voorstelling, gespeeld als examenvoorstelling, gaat over mijnwerkers die voor de laatste keer afdalen. De mijn wordt gesloten en de mijnwerknemers zullen op straat komen te staan. Het publiek wordt meegenomen in deze laatste afdaling. De spelers delen hun gedachten tijdens deze laatste werkdag.

In de voorstelling komt helder naar voren dat gewerkt is vanuit filosofische vragen. Door een gesprek met Renée van Schijndel over het maakproces, was het extra zichtbaar. Het zat al in tekstuele aspecten, vragen die in de voorstelling gesteld werden zoals "Wie ben ik, als je geen mijnwerker meer bent?". In het maakproces hebben ze met elkaar gesproken over identiteit. Wie ben ik, wat maakt mij wie ik ben? Dit soort vragen werden toegepast in de voorstelling. -->

How To

Waarheidsgetrouw

Geef de spelers een gegeven mee die ze op de vloer als 'waar' achten.
Iedereen heeft iets anders en kunnen elkaar tegenspreken.

**Geef als startpunt de vraag mee:
Kunnen verschillende waarheden naast elkaar bestaan?**

**Ditzelfde concept kan ook met het thema 'macht' gedaan worden in plaats van waarheid*

Toelichting

Afhankelijk van de ervaring van de spelers, kun je deze opdracht breed houden of concretiseren. Het kan helpen om als begeleider de waarheid fysiek te maken. Bijvoorbeeld een voorwerp dat voor de spelers allemaal iets anders is of betekend. Daarmee kun je heel snel conflictsituaties gaan onderzoeken. Interessant is dan ook te onderzoeken wat er gebeurt na een conflict. Net als bij improviseren, als je elkaar continu tegen blijft spreken of niet mee gaat met de ander, komt de scène niet van de grond.

Voorbeeld:

Een telefoon op het podium die rinkelt. Speler A weet zeker dat het zijn oma is. Speler B weet zeker dat het juist haar oma is.

Het onderzoek kan in het conflict zitten voordat de telefoon wordt opgenomen. Maar wat gebeurt er als de telefoon wordt opgenomen. Kunnen deze twee overtuigingen dan nog steeds bestaan?

In feite onderzoek je een filosofische vraag, namelijk: 'is jou waarheid echt waar?'

Mijn mijn, is mijn mijn (vervolg)

Daarmee oversteeg de tekst soms aan de personages. Voor mijn gevoel waren de spelers aan het woord, niet de personages.

De spelers gingen op zoek naar wat de mijn voor hen betekende. Als kijker gaf mij dit een gevoel van oprechtheid. Door middel van voice-over kwamen alle spelers aan bod om te vertellen wat de mijn voor hen betekende.

Renée van Schijndel gaf ook aan dat ze met de groep verschillende onderzoeken hebben gedaan. In dit geval rondom de vragen "wat is waarheid" en "Wat is de mijn voor jou". Vanuit dit onderzoek, zijn teksten ontstaan die uiteindelijk

"Buiten de mijn is licht, maar is mijn toekomst buiten de mijn?"

Eén van de antwoorden op "Mijn mijn is..." (Schijndel, 2022)

ook gebruikt zijn in de voorstelling. Een directe link waarin het filosoferen als maakstrategie is toegepast. Van filosofisch gesprek naar het schrijven van een tekst.

Naast deze werkwijze van filosoferen, werden ook filosofen aangehaald tijdens de voorstelling. Hier kwamen opvattingen naar voren van bijvoorbeeld Plato, Socrates en andere filosofen. Bijvoorbeeld een stuk over menselijke eigenschappen die de mens eigenlijk verborgen wil houden. Toneelschrijvers brengen die eigenschappen ten tonele. Dit was een gedeelte dat Socrates had gezegd. Je zag dat de spelers deze tekst niet echt konden toe-eigenen. Voor mij kwamen deze teksten vrij leeg over in vergelijking met de teksten, geschreven vanuit de spelers zelf. In hun eigen teksten, stroomde meer energie en voelde ik connectie tussen tekst en speler.

"Als maker bevrage je alles, zo ook in filosoferen, dus er zitten raakvlakken. Het denken zit bij de groep, met elkaar. Dan kun je soms komen bij iets wat een filosoof ook heeft bedacht. Dat is iets anders dan het leren wat een filosoof heeft bedacht en wat de ideeën zijn. Maar het denken is ook creëren, dus heeft een overlap met het maken." - Renée van Schijndel (Schijndel, 2023)

Bevragend als maker zittend voor de groep met een blik

Een blik vol vragen
 Zittend voor de groep
 Vragen borrelend naar boven
 In jezelf, in de ander, met elkaar
 Zittend met de groep
 Vragen borrelend naar boven
 Concepten in een blik
 Spatten uiteen
 Als een bubbelerende bel
 Denkpatronen doorgeprikt
 Als maker prik je raak
 Raak je vragen?
 Kraak je vragen?
 Maak je vragen?
 Vraag je vragen?

De bevragende maker

Filosofer je raak...
 Wat is waarheid?
 Moet je altijd je mening zeggen?
 Wie bepaalt wat normaal is?
 Kun je verliefd worden op een dief?
 Kun je mensen ontvrienden?
 Wat als je liefde kon kopen?

Filosofer je vragend?
 Filosofer je makend?

Maak een scène
 Met alleen maar vragen
 Zonder taal
 Maar met discussie

Zo onderzoek je op het podium
 Met elkaar
 Een filosofische vaag
 Als maker en spelers

Makend filosoferend?
 Maak je filosoferend raak?
 Vlakken die raken
 Vlakken die vragen
 Filosoferend kun je maker zijn

Mag ik wat vragen?

IN GESPREK MET "FILOSOFEREN"

Op basis van Whatsapp gesprekken (Hoffman, 2023)

Ha Filosoferen,

Ik vroeg me af...

In hoeverre moet je kennis hebben van filosofie om met jou te kunnen werken?

Dag Ronald,

Eigenlijk kun je zonder al te veel kennis al een heel eind komen!

Als je met mij wilt werken, begin je met goede start-vragen te formuleren.

Hiervoor geef ik je concrete handvatten, regels waaraan die startvragen moeten voldoen.

Als je die regels volgt, worden je startvragen vragen die je groep inspireren, ze krijgen zin om te antwoorden, hun gedachten te delen. Het vonkje voor je gesprek is gestart.

Vervolgens heb je alleen nog een flinke portie nieuwsgierigheid nodig en een open, objectieve houding om het vuur echt te laten vlammen.

Dit laatste is nog wel het lastigste. Er komen veel gevaren om de hoek kijken bij nieuwsgierig zijn. Zoals tijd... Je zult merken dat die voorbij vliegt, en met de klok in je rug hijgend, nieuwsgierig blijven... dat is lastiger dan je denkt.

Ha Fi,

Mag ik Fi zeggen?

Van filosofie zelf heb ik nauwelijks kennis. Ben blij om te horen dat je ook zonder die kennis een eind kunt komen.

Zou ik in plaats van een gesprek, met deze handvatten die jij biedt, de theatervloer op kunnen gaan? Of moet het in een gespreksvorm zijn?

Je kunt "Filosofie" eens vragen, wellicht wel die je wel meer over zichzelf vertellen 😊

TOETSING IN DE PRAKTIJK

Met de onderstaande How To als startpunt ben ik het onderzoek ingegaan. Hierbij stelde ik als doel om te toetsen of de vraagstelling op het kaartje daadwerkelijk klopt. Voor mij klopt de vraagstelling op het moment dat de vraag leidt tot concreet materiaal.

Hoe: Ik ben gestart vanuit de How To vragen en heb gekeken wat de respons was uit de groep.

Bloemkolen op de vloer

Een mogelijke opdracht die je met je spelers kunt uitvoeren is de bloemkolen opdracht. Deze opdracht is afgeleid vanuit een oefening om een aantal basisprincipes te introduceren van het filosoferen. Het durven stellen van vragen en het durven twijfelen. (Ham, 2023)

In het onderstaande kaartje, is deze basis opdracht omgevormd tot een oefening die je kunt inzetten als startpunt een scène te maken.

De bloemkolen toets

Vanuit het onderstaande kaartje, heb ik deze opdracht gebruikt in mijn maakproces van een voorstelling die ik aan het maken ben.

Het vragenstellen ging heel soepel, het vragenvuur ging direct van start. "Wat doet meer pijn, gekookt of gebakken worden?" "Kun je verliefd worden?". Na een kleine 10 minuten, hakte ik plots de bloemkool doormidden. Een schok, fysiek en verbaal teweeg brengend bij de deelnemers. Kennelijk is de bloemkool van waarde geworden...

Vervolgens kwamen er ander soort vragen zoals: "Ben je nu dood?" en "Deed het pijn?".

De afwezigheid van antwoorden, gaf een lading aan het geheel. Je gaat je interesseren in de bloemkool, je gaat de vragen in jezelf onderzoeken.

How To

Bloemkolenvraag

Pak een bloemkool en begin deze vragen te stellen. De bloemkool geeft uiteraard geen antwoord maar stel hem toch vragen:
 Snijdt hem dan plots doormidden, hoe reageert de groep?
 Waarom, hecht je je aan deze bloemkool? Hoe krijg je dit voor elkaar bij je personages?

In mijn voorstelling heeft moeder aarde een grote rol, maar aarde kan niet praten. Dus legde ik de link met de bloemkool. De bloemkool was in ons geval eigenlijk aarde. Mijn vervolgoopdracht was in een tweetrap:

1: We gaan beelden maken op de vloer onder begeleiding van de muzikant en er mogen alleen maar vragen gesteld worden aan aarde. Laat dit vragen zijn die jij als persoon zou willen stellen.

Na deze opdracht, trok ik de opdracht nog meer naar de voorstelling toe.

2: Op dit moment stel je vragen vanuit je personage aan de andere personages. De personages mogen niet reageren in woorden.

Door deze stappen, heb ik de oefening met de bloemkool meer naar de personages en de voorstelling getrokken. Het gevolg was dat een scène begon met alleen vragen en reacties ontstonden in theaterbeeld.

Zo heb ik vanuit de bloemkoolopdracht, materiaal kunnen maken voor de voorstelling. Door deze "How To" uit te voeren, heb ik het kaartje moeten aanpassen.

Vanuit mijn ervaring, zou ik zeggen dat de formulering als volgt kan zijn.

Deze herformulering, geeft iets meer houvast in de vertaling naar de vloer. Ben je benieuwd hoe deze opdracht werkt in jouw groep? Probeer hem uit en pas de opdracht aan naar je eigen inzichten!

How To

Bloemkoolvraag

Pak een bloemkool en begin deze vragen te stellen. De bloemkool geeft uiteraard geen antwoord maar stel hem toch vragen. Snijdt hem dan plots doormidden, hoe reageert de groep?

Trek het onderzoek door naar de vloer: Maak een scène waarin alleen vragen gesteld mogen worden.

Liefde te koop!

Vanuit de onderstaande How To heb ik in een paar uur tijd een scène gemaakt. Of je liefde kunt kopen is misschien een gekke vraag. Het onderliggende thema was liefde versus bezit. Is liefde iets dat je bezit of iets dat je bent?

Samen met leerlingen (VO jaar 3) zijn we het onderzoek ingedoken. Wat als je liefde zou kunnen kopen?

Al snel kwamen er ideeën over een contract. Een liefdescontract dat ondertekend zou moeten worden. Dit contract werd vervolgens letterlijk gemaakt.

Door deze handeling, kwam één groepje leerlingen met het idee dat je liefde kan kopen met haat.

Om genoeg liefde te hebben, moest haat worden omgezet in liefde. Dus er werd een transformator bedacht waar haat in zou gaan en liefde uitkwam.

Vanuit deze vraag kwamen direct beelden naar boven die we konden ensceneren. De transformator werd een bewegingsreeks. Er werden odes aan de haat geschreven. Er zijn immers ook mensen die helemaal klaar zijn met die liefde die overal verkocht zou worden. Beetje bij beetje ontstond uiteindelijk een marktplein. Een markt waar liefde werd verkocht, gemaakt, gestolen, gedronken en haat werd opgeborgen in een container.

Vanuit één filosofische vraag, zijn we begonnen met een kort gesprek maar eigenlijk zijn we direct de vloer op gegaan. Een heel heldere casus waarbij filosoferen werd ingezet als maakstrategie!

Gedachtes in beeld

How To

Voer een gedachte-experiment uit en zet dit vervolgens om in beeld op de vloer.

Bijvoorbeeld: Wat zou er veranderen als je vanaf morgen liefde zou kunnen kopen? Eerst in gesprek en dan op de vloer verder ontdekken?

**Probeer verschillende gedachte-experimenten uit. Format: wat zou er veranderen als*

Mag ik wat vragen?

Filosofie op de theateervloer... hmm

"Kun je half verliefd zijn?" Of "Kun je liefde wegen?"

Ruimtelijk kan je dit onderzoeken door "Liefde voor 50%" te laten uitbeelden.

Je uitkomst is dan beeld en eventueel tekst in plaats van het gesprek.

Zeg, Vertel eens...

Welke tools heb jij tot nu toe gevonden om met mij praktisch aan de slag te gaan op de theateervloer?

Ik heb een poging gedaan om te filosoferen zonder woorden.

Okee... En hoe ging dat in z'n werk?

Ik begon met de vraag "Kun je macht vinden?" Zonder woorden moesten de spelers zich tot elkaar en de muziek verhouden op de spelvloer.

Ik stelde af en toe nieuwe vragen waarop ze moesten reageren. Soms hield ik de vragen bewust groot en soms juist toegespitst zoals jij benoemde met liefde uitbeelden in 50%.

De spelers stonden er soms hulpeloos bij, ik was te vaag geweest in mijn vragen. Het is super lastig om opeens iets zonder woorden uit te beelden.

Ze gingen op stoelen staan en voor elkaar staan om de macht uit te drukken.

Ik wilde niet dat het zo figuratief bleef. Dus besloot ik de macht in een object te plaatsen. De jas was symbolisch de macht. Dit hielp enorm! Er ontstond een onderzoek, hoe behandel je de jas? Geef je de macht aan iemand anders, wat gebeurt er als je de jas van iemand afpakt?

Door de sidecoaching, hielp ik ze op deze manier door het onderzoek heen.

Ik denk dat ik een volgende keer jou voorbeeld meeneem En integreer als een soort warming up.

Ik sprak laatst iemand die benoemde dat je voor filosoferen moet vertragen en voor acteren juist vaart moet hebben.

Kan je een appel eten?

MARIËLLE VAN SAUERS

In een 4+ voorstelling laat een acteur een tekening van een appel zien. Wat is dit, vraagt hij. Een appel, weet iedereen. Kan je dit eten? Ja, vinden alle kinderen.

Dan haalt hij een appel uit zijn zak. Wat is dit? Een appel, klinkt het met hier en daar wat vertwijfeling. Kan je dit eten? Vraagt hij. Ja, vindt iedereen. Maar de ja klinkt minder hard dan de eerste ja. Want er is een verschil tussen de appel en de afbeelding van de appel, de echte appel en de afbeelding die naar een appel verwijst. Die laatste kan je niet eten, dat weet iedereen. Maar voordat we de echte appel hadden gezien, vonden we van wel. Wow, brainpower, mindboggle. Bovenstaande is een voorbeeld uit de meedenk voorstelling 'Meneer Bork zoekt een woord'. In de voorstelling stoppen de spelers af en toe de vertelling om te filosoferen.

Ze stappen even letterlijk uit het verhaal door voor het decor te gaan staan om samen met het publiek na te denken over vragen waar geen eenduidig antwoord op is.

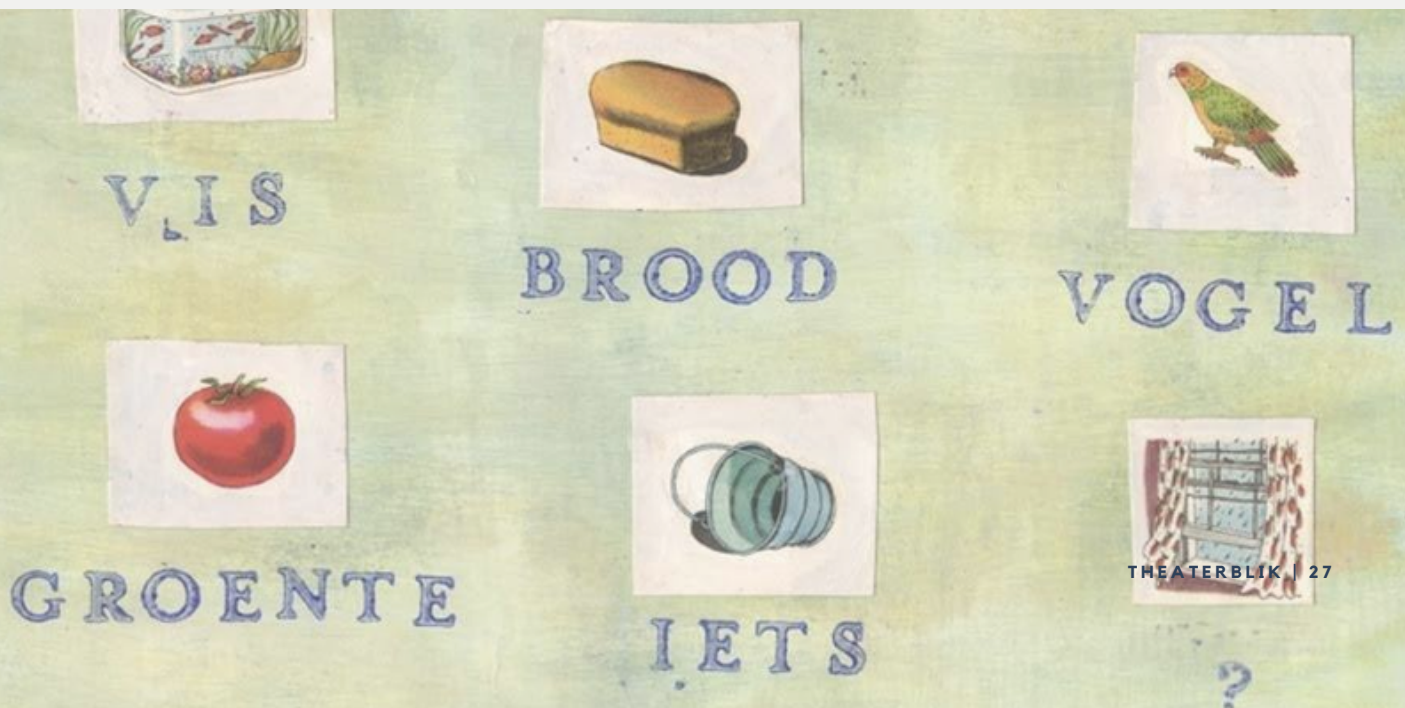
Het publiek wisselt op zo'n moment van toeschouwer naar deelnemer.

Van 'ik zit in het donker en neem tot me wat aangeboden wordt', naar 'er wordt mij expliciet gevraagd over iets na te denken.' Hoe leuk is dat. Of hoe ongemakkelijk. Of hoe stom.

Als speler wissel je van acteur die een voorstelling naar een einde beweegt, naar gesprekspartner die vragen stelt, luistert en doorvraagt.

Als speler wissel je dan vooral ook van energie en focus. Een voorstelling vraagt een focus op de vertelling en het voortstuwende daarvan. Een filosofisch gesprek, vraagt vertraging. Nadenken heeft tijd nodig. En je hebt tijd nodig om je gedachten te formuleren. Er is tijd nodig om je gedachten uit te spreken en dan is het aan de acteurs om door te vragen en om het gesprek dusdanig te voeren, dat het niet een een-tweetje is tussen acteur en één persoon uit het publiek, maar dat het hele publiek zich betrokken voelt bij het gesprek.

Vertraging is de sleutel tot het filosoferen. Voor het publiek vraagt het dus ook een andere aandachtvorm.

En waarom zou je dit eigenlijk doen in een voorstelling?

Nou, vooral omdat het leuk en interessant is om een onderwerp uit de voorstelling even onder de loep te nemen, het te bespreken en je erover te verwonderen. En als je dat samen met zijn allen doet, ook al spreken er maar twee of drie mensen, dan verdiept je eigenlijk voor het hele publiek de voorstelling.

Nog een voorbeeld, ook uit Meneer Bork zoekt een woord:

Een acteur vraagt: wat is een woord? Maan, zon, boom, komen er als antwoord. Ja dat klopt, dat zijn woorden. En opeens zegt een kind: woorden zijn dingen waarmee je iets zegt, zoals ik nu doe. En vanaf dat moment ben je met zijn allen over het wezen van een woord, van taal aan het nadenken. En die gedachten gaan mee de vertelling in en bieden zo ruimte voor verdieping en verwondering.

Kan je in de vaart van een voorstelling vertragen en samen nadenken?

Kan je een appel eten?

Meneer Bork zoekt een woord
Tg Lange Mannen
Tekst Mariëlle van Sauers
Filosofieprijs 2018

Column Mariëlle van Sauers, voor Theater Blik – Filosofisch Maken
Schrijver, theatermaker, docent Writing for Performance

Mag ik wat vragen?

IN GESPREK MET "FILOSOFEREN"

Op basis van Whatsapp gesprekken (Hoffman, 2023)

Hoe denk jij daarover? Kun je met vaart filosoferen in een voorstelling? Of moet je als acteur de vertraging accepteren?

Wat interessant, een filosofisch gesprek in de context van een voorstelling. Ik had hier eerder nog niet een gedachte over en plaatste het filosoferen alleen in een maakproces.

Het maakt me wel nieuwsgierig, alhoewel ik denk dat 'echt' nadenken vertragend werkt als je dat in een voorstelling plaatst.

Wel kun je een gesprek tussen acteurs, binnen de context van een voorstelling ensceneren naar aanleiding van een gesprek wat echt heeft plaatsgevonden.

Of je prikkelt de gedachten van het publiek door filosofische startvragen te stellen binnen je voorstelling zonder deze te beantwoorden.

Ik zal een voorbeeld geven van een script dat Mariëlle van Sauers heeft geschreven. In het script wordt benoemd op welke momenten de acteurs uit hun rol stappen en gaan filosoferen met het publiek. In het script staan een aantal voorbeeld vragen die de acteurs kunnen gebruiken om het gesprek mee te starten en door te vragen.

Vervolgens moet de brug geslagen worden naar de voorstelling, de acteurs moeten weer in hun rol. Soms doen ze dat door dat concreet te benoemen, 'zullen we verder gaan'. Op andere momenten gebruiken ze een vraag aan elkaar. Deze vraag is dan vast gezet in het script.

Door uit je rol te stappen, koppel je het filosoferen en het acteren even los. Dan heb je ook direct het dilemma van vaart en vertraging opgelost. Erg slim. Zelf zou ik eerder kiezen voor het publiek prikkelen zonder dat het publiek antwoord geeft. Wellicht dat ik het een keer ga proberen, het gesprek te integreren in de voorstelling. Maar voor nu gebruik ik filosoferen met name voor het maakproces.

Heb je in je huidige maakproces een moment gehad waarop de koppeling naar de vloer lastig te vinden was? Of waarop je vastliep in het onderzoeken daarmee?

Zeker! Laatst was ik met mijn spelers aan het filosoferen en voor ik het wist, was er al 1,5 uur voorbij! Ik wilde eigenlijk helemaal niet zo lang zitten en praten. Mijn idee is juist ook op de vloer te werken.

Voor mij is dat ook de grote behoefte geweest om dit onderzoek te starten. Hoe kan ik het praktisch maken en niet blijven hangen in de gesprekken. De volgende repetitie heb ik dan ook direct een tool uitgeprobeerd op de vloer.

Dat was het filosoferen zonder woorden, weet je nog?

Zeker, goed dat je niet hebt opgegeven. En een keer zo'n lang filosofisch gesprek is zeker niet erg hoor!

Zeg stel hè,
Als je nog maar één vraag zou mogen stellen?
Wat zou je me dan vragen?

Briefwisseling

How To

Schrijf elkaar vanuit jezelf en/of personage een brief met als onderwerp:

Wat is deze week het laatste moment dat je je angstig* hebt gevoeld?

*angstig kan aangepast worden naargelang het thema waar je vanuit wilt.

Toelichting

Deze opdracht kan helpen om een personage te ontdekken maar ook een thema. Wanneer je vanuit het thema angst werkt, kun je ook met deze briefwisseling werken vanuit jezelf geschreven. Reageer dan ook minimaal één keer op elkaars brieven. Bevraag de ander op wat er geschreven is.

Na deze opdracht kun je twee dingen doen. Je kunt een filosofisch gesprek starten naar aanleiding van het thema en de brieven even opzij leggen. In dat geval heeft de opdracht gefungeerd als startervaring, als warming-up voor het gesprek.

De tweede optie is om de brieven te gebruiken om een scène te maken. Heel letterlijk door de tekst te gebruiken als dialoog is een optie. Je kunt ook de brieven verknippen en specifieke zinnen eruit kiezen. Die leg je op het podium of houden de speler bij zich. Vanuit een improvisatie scène kunnen deze random zinnen gebruikt worden. Zo heb je eigenlijk de transitie gemaakt van filosoferen naar het maken van een scène vanuit filosoferen.

Een filosofische voorstelling...

BRIEFWISSELING MET RENÉE VAN SCHIJNDEL

Hoi Ronald,

Je vroeg mij iets te schrijven over filosofisch theater. Nu ben ik met beide veel bezig, filosofie en theater, combineer ik het ook en toch vraag ik me ook nog steeds af hoe deze term dan gebruikt wordt. Waar plak ik hem op? In de Theater Maker van mei 2021 schrijft Roel Meijvis een essay en pleit ervoor dat filosofie middels theater zintuigelijk wordt gemaakt. Van het denken van de één naar een (zintuigelijke) ervaring voor de ander. Of is het anders? Staat er bij filosofisch theater dan een filosoof op het podium? Misschien. Dit jaar (2023) staan er verschillende tot leven gefantaseerde filosofen op de planken; Martin Heidegger en Jean-Paul Sartre 1, Sartre en de Beauvoir 2 . Soms is een van de makers /filosoof. Toch is het verhaal vertellen óver (een filosoof, diens gedachtegoed) niet hetzelfde als je publiek aan het denken zetten en hopelijk zelf laten filosoferen. Want ik vraag me af; kan het denken van de een, niet via een zintuigelijke (theatrale) ervaring, voor denken bij de ander zorgen?

Aan de andere kant is ook niet elke voorstelling die het publiek aan het denken zet filosofisch. (En willen niet de meeste theatermakers hun publiek aan het denken zetten? Is theater dan an sich al filosofisch... Misschien moeten we dit gesprek een andere keer houden.)

Waar zit het hem dan in?

Wanneer wordt het denken filosofisch?

En bij wie moet dat denken dan plaats vinden? Bij het publiek of bij de makers?

Of wil je als maker je spelers aan het denken zetten?

Ik merk dat ik je vooral vragen stuur in plaats van antwoorden, of definitiebepalingen, maar misschien heb jij deze? Ik wacht je respons af.

Nog in gedachte verzonken.

Groet Renée

Hoi Renée,

Dankjewel voor het delen van je gedachtes en vragen die je stelt. Laten we hier zeker een keer over doorpraten. Het volgende kwam bij me naar boven naar aanleiding van je brief.

Laten we filosofisch theater als koepelterm gebruiken en deze splitsen in verschillende vormen die daarin mogelijk zijn.

- 1) Een voorstelling over een bepaalde filosoof en/of gedachtegoed
- 2) Een voorstelling waarin wordt gefilosofeerd
- 3) Een voorstelling waarin de maker, door middel van diens maakstrategie, een bewust appél doet op het publiek om na te denken over filosofische vragen.

In deze laatste vorm zit een groot onderscheid met ander soort voorstellingen. Een voorstelling die je aan het denken zet, is niet per definitie filosofisch!

Een voorstelling over een familiedrama, laat je wellicht voelen: 'dit hoop ik niet mee te maken.' Je kunt misschien meevoelen met de personages en kan daar over na gaan denken. Hier zit niet direct een filosofische vraag in. Met het thema van de voorstelling kun je filosofische vragen bedenken maar door de maker zijn deze niet bewust in de voorstelling gelegd.

Hetzelfde met een show vol illusies. Achteraf kan je hele gesprekken hebben over de vraag: 'hoe hebben ze dit gedaan?' Je kunt er veel over nadenken en dat wilde de maker wellicht bereiken maar het is niet filosofisch. Bij dit laatste voorbeeld zou ik dat technisch denken noemen. Volg je me nog?

Het wordt een filosofische voorstelling op het moment dat je als maker bewust filosofische vragen probeert neer te leggen bij je publiek. Misschien lukt het niet direct deze filosofische vragen bij je publiek neer te leggen, maar ben je als maker er al wel bewust mee bezig. De insteek is dan wel filosofisch.

Wanneer je filosoferen inzet als maakstrategie, maak je filosofisch theater. Op het moment dat je in je maakproces één of meerdere filosofische vragen centraal stelt, stroomt dat door in je eindproduct en dus ook naar je publiek. Wees je daarvan bewust als maker!

De drie genoemde vormen van filosofisch theater sluiten elkaar niet uit, ze kunnen in elkaar overvloeien of tegelijk bestaan. Een voorstelling over een filosoof, kan ook het publiek bewust bevragen op een filosofische manier. Zoals in de voorstelling die jij hebt gemaakt over de mijn. Daar zaten stukken in over filosofen maar er kwamen ook filosofische vragen aan bod die het publiek mee kon nemen uit de voorstelling.

Ik raad iedereen aan om in ieder geval één keer te proberen een voorstelling te maken met filosoferen als maakstrategie. Als theatermaker heb je een maatschappelijke rol, of je het nu wilt of niet. Wij als theaterdocenten en makers zijn de moderne nar van de maatschappij. Wij kunnen een nieuw geluid laten horen, wij kunnen de mensen wakker schudden. Als de mens in z'n eigen denkhokjes blijft, zullen we als maatschappij steeds verder uit elkaar groeien. Niet dat wij het beter weten, nee wij kunnen stimuleren dat de mensen gaan nadenken over verschillende perspectieven, de denkhokjes even doorbreken. Zoals jij deed aan de hand van de mijnwerkers voorstelling. De voorstelling oversteeg het verhaal over de mijn en trok het naar: 'Wat is waarheid voor jou?' Dit kan het publiek ook op zichzelf betrekken. Je kunt daar een filosofisch gesprek over hebben.

Het is aan ons, theatermakers en docenten!

Om de maatschappelijke rol te vervullen, zijn wij als theaterprofessionals de aangewezen personen om iets te doen! Iedereen gebruikt daarvoor verschillende tools, blijf die gebruiken! Maar ik gun je, het filosoferen daar aan toe te voegen. Daarvoor hoef je geen filosoof te zijn of filosofieën te kennen. Je moet alleen durven het onderzoek naar verschillende perspectieven op te zoeken. Sta je daarvoor open? Gebruik dan de handvaten die je hier kunt vinden en maak die je eigen. Vervorm ze maar bewaak de grens. De grens van: 'Wanneer ben je nog aan het filosoferen, ligt je onderzoek nog in het midden?' Jij als maker bent daar verantwoordelijk voor. Ja, je moet keuzes maken om tot een eindproduct te komen maar dat betekent niet dat het onderzoek is afgelopen. Ik gun je dan ook, ga het gesprek aan met je publiek na de voorstelling. Dit is een check voor jezelf als maker, is mijn filosofisch onderzoek overgekomen? Als het is gelukt, zal je merken dat je onderzoek verder gaat met je publiek.

Met het filosoferen als maakstrategie, breng je een extra laag in je voorstellingen. Je zou het een dramaturgische lijn kunnen noemen. Met het onderzoek dat je doet, vertel je je verhaal, breng je je onderzoek over op het publiek. Artistiek gezien een grote meerwaarde voor je voorstelling. Je onderzoek geeft diepgang. Deze extra laag zorgt ervoor dat het publiek zich kan verhouden tot de voorstelling. Als ze zich er niet in kunnen herkennen of tegen kunnen afzetten, blijft het een voorstelling zonder boodschap. De extra laag heb je nodig! Kijk naar sprookjes, daar zitten vele vraagstukken in verborgen die je eruit kunt vissen om over te filosoferen. Neem het boek van Elke Wiss (En ze filosofeerde nog lang en gelukkig) als voorbeeld. Net als de maker van sprookjes, ben jij als theatermaker bezig om je onderzoek vanuit je artistieke visie om te zetten naar theatera materiaal. In dit geval door middel van filosoferen.

Wij als theatermakers en docenten, het is aan ons om het klassieke systeem van doceren te doorbreken. De alwetende docent die continu aan het zenden is, zit in ons schoolsysteem gebakken. Er zijn geluiden om dit te doorbreken. Als we deze manier van doceren doorbreken, stimuleren we bij mensen het zelfkritisch en creatief denken. Iets wat de 'alwetende' docent niets van wil weten. Er zijn al vele initiatieven en wij als theaterdocenten en makers kunnen daar ons steentje aan bijdragen. Zet je filosoferen in als maakstrategie, in je lessen of in je maakprocessen, zet je de klassieke docenten rol buitenspel. Je zet jezelf in als iemand die open staat voor het onderzoek. Je bent gespreksleider, iemand die de deelnemer ruimte geeft zelf te denken en te onderzoeken.

Reden genoeg om het filosoferen een keer te proberen. Hoe denk jij daarover Renée? Heeft het theatermaken met filosoferen daadwerkelijk de grote invloed zoals ik pretendeer?

EEN FILOSOFISCHE REIS

door Emmely Hansen

3 spelers worden uitgedaagd te filosoferen, beginnend bij een bloemkool bevragen.

Ze lopen, klimmen en rennen door de ruimte. Een bal als enig attribuut. Die wordt, net zoals de bloemkool, een levend object. Het lijkt alsof de bal de wereld symboliseert, de muziek reageert op de bal. De uitwisseling die opnieuw ontstaat tussen muziek, tekst en spel is enorm spannend om naar te kijken. Als kijker word je aan het denken gezet, welke vraag wil ik aan de wereld stellen?

Emmely Hansen 2023

How To

Zonder woorden

Geef de spelers een vraag mee die ze op de vloer moeten onderzoeken.
Echter mogen ze niet spreken!

Het mag een best grote vraag zijn, zolang er een handeling in zit. Zoals,
"Kun je macht vinden?" Wissel dat af met kleine concrete vragen.

Toelichting

Bij deze opdracht is het handig om voor jezelf vagen voor te bereiden als begeleider. Met één vraag, kun je geluk vinden, zijn je spelers niet geholpen. Je moet ze door de opdracht heenleiden. Geef ze attributen waarmee ze kunnen spelen. Combineer deze opdracht eventueel met de How To 'objectiseren'.

- Wie pakt de leiding?
- Wat als iemand stilstaat of doorloopt?
- Hoe krijg je een groep mee zonder taal?

Deze opdracht is wel voor de iets meer ervaren speler. Wanneer je met onervaren spelers werkt, zal je intensiever moeten begeleiden.

Objectiseren

How To

Gebruik een object in een scène om een filosofische vraag te onderzoeken:

Wanneer heb je meer macht, als je macht krijgt of macht neemt?

Gebruik een object om aan te duiden wat macht is. Bijvoorbeeld een jas of pet. Hoe ga je dan met de jas om?

Toelichting

Deze opdracht kan helpen om een onderzoek visueel te maken op de vloer. Eigenlijk leg je een deel van de filosofische vraag in een object. Met een object kun je handelingen uitvoeren. Stel de jas staat voor macht, dan kun je deze jas iemand aandoen, hem zelf aandoen, weggooien, opvouwen etc. Hiermee geef je eigenlijk je filosofisch onderzoek fysieke handelingen. Je kunt er over praten maar je kunt het ook onderzoeken door een scène te spelen met de 'machtige jas. Uiteraard kun je deze opdracht met vele andere thema's uitvoeren. Deze opdracht is een mooi verlengstuk van de How To 'Zonder woorden.'

EPILOOG

Beste lezer, collega theatermaker en -docent, al jaren in het werkveld of nog in opleiding,

Misschien lees je dit als laatste, of heb je alleen wat gebladerd, of ben je direct naar het einde van dit tijdschrift gegaan. Alsof het een boek is waar je benieuwd bent hoe het afloopt. Dit is de eerste uitgave van Theater Blik geheel in het teken van filosoferen en theater maken: Een poging om handvaten te geven aan jou als theatermaker of docent iets te doen met filosoferen en theatermaken.

Het zou handig zijn om nu een kant-en-klare definitie te geven en complete werkwijze hoe dit aan te vliegen. Helaas voor degene die zoeken naar deze oplossing want die ligt in jouw handen, samen met de mensen om je heen waarmee je werkt.

Wanneer je het onderzoek centraal stelt in je maakproces, ben je al goed op weg. Blijf bevragen en blijf nieuwsgierig. Klinkt eenvoudig, maar ik daag je uit om dit vast te houden en te ontdekken welke valkuilen er allemaal zijn en hoe je daaruit bent opgestaan. Het gaat met vallen en opstaan.

Dit tijdschrift heeft je blootgesteld aan verschillende vormen, zoekend naar tools om filosoferen als maakstrategie in te zetten. In de vorm van een Whatsappgesprek met 'filosoferen'. Praktijkervaringen uit maakprocessen met de How To's. Mariëlle, Muriël en Renée hebben verteld over hun ervaringen met het onderwerp. Van filosoferen in een lessituatie, in een voorstelling tot het filosoferen overbrengen bij je publiek. Een essentieel startpunt is de rol die je als begeleider aan moet nemen tijdens het filosoferen, zowel in een lessituatie als een maakproces. Deze bredere blik op filosoferen en theater, heeft uiteindelijk zicht gegeven op het filosoferen als maakstrategie.

Filosoferen biedt je de kans om op nieuwe manieren te gaan denken. Het geeft je de mogelijkheid om andere inzichten te krijgen. Vervolgens is de vertaling naar theater een mogelijkheid om deze inzichten en perspectieven te delen met het publiek. Vanuit de theorie zijn een aantal handreikingen gegeven zodat je houvast hebt om een filosofisch gesprek te kunnen leiden. Samen met de How To's zijn dit de tools die je nodig hebt om filosoferen in te kunnen zetten voor het maken van een voorstelling.

Het belangrijkste is dat je de filosofische vragen dusdanig formuleert dat je er in je maakproces iets mee kan doen. Soms kan een heel brede vraag waardevol zijn om over te praten. Maar houd in gedachte, als je een maakopdracht geeft, maak de vragen klein en toegespitst. Met dit soort vragen kun je aan de slag in vele vormen. Van schrijfoopdrachten tot bewegingsopdrachten.

Als maker ben jij de begeleider. Houdt het onderzoek in de gaten, zowel in het filosofisch gesprek als op de vloer: zijn je spelers aan het onderzoeken op de vloer, houd het onderzoek dan nog steeds helder. Uiteindelijk moet je theatrale keuzes gaan maken maar dat betekent niet dat je onderzoek af hoeft te zijn. Weet dat je met je voorstelling een boodschap overbrengt. Werk je met filosoferen als tool om materiaal te genereren? Dan vloeit dat door in je voorstelling en leg je (in)direct dit onderzoek bij je publiek neer. Je zet de toeschouwer dus eigenlijk ook aan het filosoferen. Daar kun je op inspelen door een nagesprek te houden.

Wees niet bang om een stelling in te nemen. Door dit te doen, kan je die stelling onderzoeken en bevragen. Vervolgens kan je stelling weer veranderen. Pin mij niet vast op een stelling die ik inneem, maar pin vooral jezelf niet vast!

Een paar aspecten weet ik zeker:

- Filosoferen en theatermaken doe je niet alleen. Je hebt elkaar nodig om in dialoog te komen, in welke (theatrale) vorm dan ook.
- Wanneer je denkt dat je het antwoord hebt, ben je misschien aan het maken maar heb je het filosoferen verlaten.
- Filosoferen is iets wat ik verder wil gaan uitdiepen in mijn eigen maakstijl. Dit onderzoek heeft me geholpen handen en voeten te geven aan de vertaalslag van filosoferen naar theatermaken. Het belangrijkste dat ik meeneem als maker en als docent is de houding als gespreksleider. Ik wil blijven onderzoeken met de groep en niet de klassieke 'alwetende' docent of maker zijn.

Als maker onderzoek je... zoek je... zoek je naar een antwoord?

Is de voorstelling dan het antwoord, of waar zoek je naar als theatermaker?

Naar een antwoord?

**Ronald ter Telgte
Utrecht 2023**

BIBLIOGRAFIE

Literatuur

Anthone, R., & Mortier, F. (1998). Wat is filosofie. In Socrates op de speelplaats (p. 21). Leuven: Uitgeverij Acco.

Ham, F. v. (2023). Het begin van een gesprek: hoe introduceer je filosoferen? Opgehaald van Filosovaardig.nl: <https://filosovaardig.nl/blog/filosofoertips/het-begin-van-een-gesprek/>

Het Socratisch Gesprek. (2023). Wat is een socratisch gesprek? | Praktische trainingen. Opgehaald van <https://hetsocratischgesprek.nl/socratisch-gesprek/>

Richard Anthone, F. M. (1998). Socrates op de speelplaats. Leuven: Uitgeverij Acco.

Schijndel, R. v. (2022). Onder de grond zeggen we geen goedmorgen. (R. v. Schijndel, Regisseur, Arte College, Uitvoerend artiest) Arte College, Almere.

Van Dale Uitgevers. (2023). Gratis woordenboek | Van Dale. Opgehaald van vandale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/methode>

van Paridon, M. (2017). Socratisch gesprek voor beginners Een handboek en werkboek. ISVW uitgevers.

Wiss, E. (2021). En ze filosofeerden nog lang en gelukkig. Amsterdam: Ambo|Anthos.

Wiss, E. (2021). Filosoferen en filosoferen. In E. Wiss, En ze filosofeerde nog lang en gelukkig (p. 30). Amsterdam: Ambo|Anthos.

Wiss, E. (2021). Waarom zou je je denken uitdagen met verhalen? In E. Wiss, En ze filosofeerden nog lang en gelukkig (p. 40). Amsterdam: Ambo|Anthos.

Interviews

Besemer, M. (2022). Interview Muriël Besemer. (R. t. Telgte, Interviewer)

Hoffman, K. (2023). Whatsappgesprek met filosoferen. (R. t. Telgte, Interviewer)

Schijndel, R. v. (2023). Interview Renée van Schijndel. (R. t. Telgte, Interviewer)

*Als maker onderzoek je... zoek je... zoek je naar
een antwoord?*

*Is de voorstelling dan het antwoord, of waar
zoek je naar als theatermaker?*

Naar een antwoord?

Uitgever: HKU Theater

Hoofdredacteur: Ronald ter Telgte

Aan dit tijdschrift werkten mee:

*Muriël Besemer, Mariëlle van Sauers, Renée van
Schijndel, Emmely Hansen, Kate Hoffman, Daniela
Moosmann, Hans ter Telgte, Elly ter Telgte, Linde van
Dorp en indirect nog vele anderen die inspiratie
(on)bewust hebben gedeeld.*

Jaar: 2023

Stad: Utrecht

Uitgegeven door: HKU Theater